

ISSN 2695-1584 (Print)

ISSN 2695-1592 (Online)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-5\(12\)](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-5(12))

Věda a perspektivy

№ 5(12) 2022

Praha, České republika
2022

Multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín "Věda a perspektivy" je registrován v České republice. Státní registrační číslo u Ministerstva kultury ČR: E 24142. № 5(12) 2022. str. 264

Zveřejněno rozhodnutím akademické rady Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (zápis č. 10/2022 ze dne 23. Směť 2022)

Vydavatel:

Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., Česká republika
International Economic Institute s.r.o. Praha, Česká republika se sídlem V Lázních 688,
Jesenice 252 42
IČO 03562671 Praha, Česká republika
zastoupen Mgr. Markétou Pavlovou

Časopis vychází v rámci práce vydavatelské skupiny „Scientific Perspectives“ a s vědeckou podporou: veřejné organizace „Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration“, veřejné organizace „Association of Scientists of Ukraine“, Institut filozofie a sociologie Ázerbájdžánu Národní akademie věd (Baku, Ázerbájdžán)

Časopis je zařazen do mezinárodní vědeometrické databáze Index Copernicus (IC), mezinárodního vyhledávače Google Scholar a do mezinárodní vědeometrické databáze Research Bible

Šéfredaktor:
Karel Nedbálek -
doktor práv,
docent (Zlín,
Česká republika)

**Zástupce
šéfredaktora:**
Markéta Pavlova
- ředitel,
Mezinárodní
Ekonomický Institut (Praha,
Česká republika)

Dina Dashevskaya -
geolog,
geochemik Praha,
Česká republika
(Jeruzalém, Izrael)

Členové redakční rady:

- Jurij Kijkov** - doktor informatiky, dr.h.c. v oblasti rozvoje vzdělávání (Teplice, Česká republika)
Vladimír Bačišin - docent ekonomie (Bratislava, Slovensko)
Peter Ošváth - docent práva (Bratislava, Slovensko)
Dina Dashevsky - geolog, geochemik Praha, Česká republika (Jerusalem, Israeli)
Yevhen Romanenko - doktor věd ve veřejné správě, profesor, ctěný právník Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)
Iryna Zhukova - kandidátka na vědu ve veřejné správě, docentka (Kyjev, Ukrajina)
Oleksandr Datsiy - doktor ekonomie, profesor, čestný pracovník školství na Ukrajině (Kyjev, Ukrajina)
Badri Getchbaya - doktor ekonomie, profesor, docent na Batumi State University. Shota Rustaveli (Gruzie)
Laila Achmetová - doktorka historických věd, profesorka politologie, profesorka UNESCO, mezinárodní žurnalistiky a médií na žurnalistické fakultě Kazašské národní univerzity (KazNU). al-Farabi (Kazachstán)
Oleksandr Nepomnyashy - doktor věd ve veřejné správě, kandidát ekonomických věd, profesor, řádný člen Vysoké školy stavební Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)
Michał Tomasz - doktor věd, docent katedry geografie regionálního rozvoje, University of Gdańsk (Polsko)
Vladislav Fedorenko - doktor práv, profesor, DrHb - doktor habilitace práva (Polská akademie věd), čestný právník Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)

OBSAH

SÉRIE “Teologie”

- Денис Мартишин, Євген Романенко** 8
*ПОЧАТОК НАГОРОДНОЇ СИСТЕМИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
УКРАЇНИ: ЦЕРКОВНІ НАГОРОДИ ЯК ДУХОВНО-ІДЕЙНА
СКЛАДОВА ХРИСТІЯНСЬКОГО ЖИТТЯ*

SÉRIE “Ekonomika”

- Daker Elrabay’a, Valentina Marchenko** 19
*THE DETERMINATION OF A FULLY INCLUSIVE WASTE
MANAGEMENT COST FORMULA AND THE COMPLIANCE OF
FINANCIAL INDICATORS WITH THE ORGANIZATIONAL
LEVERS AND CONTRACTUAL INSTRUMENTS*

- Дмитро Кабаченко, Павло Шелест** 37
*РОЗРОБКА ТА ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА*

- Тетяна Обіход, Олена Бородіна** 51
*АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ*

SÉRIE “Pedagogika”

- Oksana Halan** 59
*STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF PROFESSIONAL
READINESS OF A FUTURE SOCIAL WORKER AS A BASIS FOR
DIAGNOSING HIS PROFESSIONAL QUALITIES*

- Оксана Авраменко** 65
ПРОБЛЕМА ОБДАРОВАНОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС
- Світлана Заскалета, Наталя Буглай** 76
ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Леся Карнаух** 88
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В ІСТОРИЇ ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
- Ірина Карпич** 97
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СЕРЕД МОЛОДІ
- Галина Коберник, Олександр Коберник** 106
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА З СУБ'ЄКТАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
- Тамара Михеева** 118
ЧИННИКИ, ЩО СПРИЯЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ
- Любов Тітова** 132
ОНЛАЙН-ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

SÉRIE “Zeměpisné vědy”

- Зоя Карпюк, Олена Шевчук, Діана Ярмолюк** 144
*ОХОРОНА ВОДНИХ ЕКОСИСТЕМ У ГІДРОЛОГІЧНИХ
ЗАКАЗНИКАХ І ПАМ'ЯТКАХ ПРИРОДИ ПРИРОДНО-
ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ*

SÉRIE “Historické vědy”

- Наталія Грюнвальд** 162
*ВИРОЩУВАННЯ АМАРАНТУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЯ, СТАН І
ПЕРСПЕКТИВИ*
- Ольга Тарасенко, Ірина Івахненко** 180
*СПОГАДИ ОЛЕКСАНДРА РОМАНОВИЧ-СЛАВАТИНСЬКОГО
ПРО КИЇВ*

SÉRIE “Lékařské vědy”

- Наталія Сухоставець** 193
ДО ПИТАННЯ ЕТІОПАТОГЕНЕЗУ АПОПЛЕКСІЇ ЯЄЧНИКА

SÉRIE “Historie umění”

- Роман Лопатинський** 200
*ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРІВ МАЛОЇ ФОРМИ У ТВОРЧОСТІ
ІВО ПОГОРЕЛІЧА ЯК ВИКОНАВСЬКА РЕДАКЦІЯ ТЕКСТУ
МУЗИЧНОГО ТВОРУ (НА ПРИКЛАДІ «МУЗИЧНИХ
МОМЕНТІВ» С. В. РАХМАНІНОВА)*

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-5\(12\)-180-192](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-5(12)-180-192)

Ольга Тарасенко

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України
Історико-філософського факультету,
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>*

Ірина Івахненко

*студентка IV курсу спеціальності
«Історія та археологія» Історико-філософського факультету,
Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9959-6825>*

СПОГАДИ ОЛЕКСАНДРА РОМАНОВИЧ-СЛАВАТИНСЬКОГО ПРО КИЇВ

Анотація. Мемуарна література є цінним та важливим джерелом вивчення міського середовища Києва середини – другої половини XIX ст. Вивчаючи документи особистого походження, ми поринаємо в конкретну епоху, простежуємо, як особистість автора сприймала певне міське середовище, яке враження у автора складалося від міста, відчуваємо сприйняття ним унікального образу тогочасного міста. Ці аспекти дають змогу оглянути місто з різних боків, відчутти місто по-новому, поглянути на міське життя того часу очима іншого. Особливості індивідуального сприйняття безпосереднього очевидця покликані доповнити знання про міське середовище Києва та показати місто на рівні мікроісторії. **Метою статті** є дослідження спогадів Олександра Романович–Славатинського про Київ 1843–1884 рр. **Методологія дослідження** заснована на застосуванні принципів науковості, об'єктивності, історизму, системності, методів аналізу та синтезу, логічному, історико-хронологічному, ретроспективному, біографічному. **Наукова новизна** зосереджує увагу на розгляді спогадів про Київ 1843–1884 рр., розміщених у мемуарах Олександра Романовича–Славатинського «Моє життя та академічна діяльність: 1832–1884 рр.: Спогади та нотатки». **Висновки.** Ми встановили, що автобіографічні спогади Олександра Романовича–Славатинського – це цінне джерело, яке дозволяє простежити сприйняття міського середовища та образу Києва від дитячих до зрілих років автора мемуарів. Проаналізувавши спогади, ми переконалися, що вони написані захоплююче, яскраво, пізнавально,

відповідають меті «щоб це було корисно для майбутніх досліджень», яку поставив їхній автор і яку він дотримувався під час написання. Ми виявили, що важливим елементом спогадів є характеристика значущих особистостей, які ґрунтовно вплинули на формування та становлення Олександра Романовича–Славатинського як людини, особистості, дослідника, професіонала, зокрема професорів Університету Св. Володимира П.В. Павлова, В.Я. Шульгіна, М.Х. Бунге. У спогадах засвідчено реакцію автора – очевидця на перебіг подій польського повстання 1863 р. у Києві. Проведений нами аналіз спогадів Олександра Романовича–Славатинського про Київ 1843–1884 рр. засвідчив, що Київ обіймав значне місце у його становленні, розвитку та формуванні як людини, особистості, науковця, викладача, та нагадував про найкращі часи його життя.

Ключові слова: Олександр Романович–Славатинський, Київ, Університет Св. Володимира, 1843–1884 рр., автобіографічні спогади, міське середовище.

Olha Tarasenko

*Associate Professor of History of Ukraine Department,
Ph.D. in History (Candidate of Historical Science), Associate Professor,
History and Philosophy Faculty Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>*

Iryna Ivakhnenko

*4th year student majoring in History and Archeology,
History and Philosophy Faculty,
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-9959-6825>*

MEMOIRS OF OLEKSANDR ROMANOVYCH-SLAVATYNSKY ABOUT KYIV

Abstract. Memoir literature is a valuable and important source for studying the history of everyday life in Kyiv in the middle – the second half of the 19th century. Studying documents of personal origin, we plunge into a specific era, trace how the author's personality, perceived a certain urban environment, what impression the author had of the city. We feel his perception of the unique image of the city of that time. These aspects allow us to view the city from different angles, to feel the city in

a new way, and to look at the city life of that time through the eyes of another. The features of the individual perception of a direct eyewitness are designed to supplement the existing knowledge about the urban environment of Kyiv and show the city at the level of microhistory. **The article aims to** study the autobiographical memoirs of Olexander Romanovich–Slavatinsky about Kyiv from 1843 to 1884. **The research methodology** is based on the application of the principles of science, objectivity, historicism, consistency, methods of analysis and synthesis, logic, historical-chronological, retrospective, and biographic. **The scientific novelty** is the focus on the analysis of memoirs about Kyiv from 1843 to 1884, placed in the memoirs of Olexander Romanovich–Slavatinsky "My life and academic activity: 1832–1884: Memoirs and notes". **Conclusions.** After analyzing the memoirs of Olexander Romanovich–Slavatinsky, we were convinced that they were written in a fascinating, bright, informative way, and met the goal of “becoming useful for future research”, which was set by their author and which he adhered to when writing. We found that an important element of memories is the characteristics of significant personalities who fundamentally influenced the formation and development of Olexander Romanovich–Slavatinsky as a person, personality, researcher, and professional, in particular, professors of the Kyiv St. Volodymyr University P.V. Pavlov, V.Ya. Shulgin, M. Kh. Bunge. The memoirs also show the reaction of the author as an eyewitness to the course of events of the Polish uprising of 1863 in Kyiv. Our analysis of Oleksandr Romanovych-Slavatynsky's memoirs about Kyiv from 1843 to 1884 showed that Kyiv played a significant role in his becoming, development, and formation as a person, personality, scientist, and teacher, and reminded him of the best times of his life.

Keywords: Olexander Romanovich–Slavatinsky, Kyiv, 1843–1884, St. Volodymyr Kyiv University, autobiographical memories, urban environment.

Постановка проблеми. Мемуарна література є цінним та важливим джерелом вивчення міського середовища Києва середини – другої половини XIX ст. Вивчаючи документи особистого походження, ми поринаємо в конкретну епоху, простежуємо, як особистість автора сприймала певне міське середовище, яке враження у автора складалося від міста, відчуваємо сприйняття ним унікального образу тогочасного міста. Особливості індивідуального сприйняття безпосереднього очевидця покликані доповнити знання про міське середовище Києва та показати місто на рівні мікроісторії.

Методологія дослідження заснована на застосуванні принципів науковості, об'єктивності, історизму, системності, методів аналізу та синтезу, логічному, історико-хронологічному, ретроспективному, біографічному.

Наукова новизна зосереджує увагу на розгляді спогадів про Київ 1843–1884 рр., розміщених у мемуарах Олександра Романовича–Славатинського «Моє життя та академічна діяльність: 1832–1884 рр.: Спогади та нотатки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельну базу статті склали спогади Олександра Романовича–Славатинського «Моя жизнь и академическая деятельность: 1832–1884 гг.: Воспоминания и заметки» [1, кн. 1, с. 138-198; кн. 3, с. 168-215; кн. 5, с. 181-206], праці Олександра Романовича–Славатинського [2; 3].

Історіографію обраної теми склали стаття про життя та діяльність Олександра Романовича–Славатинського у біографічному словнику професорів та викладачів Університету Св. Володимира [4, с. 570-580], спогади Федора Ромера [5], праці Вікторії Іващенко [6], Ольги Тарасенко [7; 8; 9; 10; 11; 12], енциклопедична стаття Олексія Яся [13].

Метою статті є дослідження спогадів Олександра Романовича–Славатинського про Київ 1843–1884 рр.

Виклад основного матеріалу. Ведення щоденників, написання спогадів, мемуарів, автобіографій було поширеним явищем у ХІХ ст., розкривало унікальність життєвого досвіду авторів еґо-документів. Феномен автобіографії постійно привертає увагу дослідників. Твердження про «*правдиві автобіографії, які відкривають істину*», або про автобіографії, які є виключно «*інтерпретаціями*», поступаються більш виваженим думкам та оцінкам, згідно з якими автодокументи є «*наративами про практики, орієнтованими на сутнісну реальність та істину, де істина розглядається з унікальної позиції автора, який одночасно і є оповідачем, і розглядає себе в такій якості*» [6, с. 51].

Високий ступінь рефлексії та саморефлексії зумовлює перевагу в тексті «важливих», «переламних», «характерних» подій, вибір «ключових» персонажів, співвідношення свого «життєвого шляху» з історичними подіями [6, с. 64].

Професор Університету Св. Володимира у Києві Олександр Васильович Романович–Славатинський (1832–1910) – юрист та історик права, професор, доктор державного права, належав до поміркованих прихильників слов'янофільського напрямку в російській суспільно-політичній думці. Свій політичний ідеал пов'язував із правлінням російського імператора Олександра ІІ, якого оцінював як великого реформатора. Обстоював думку, що, на відміну від Західної Європи, в якій землевласницька аристократія спиралася на криву традицію, дворянство в Росії є політичним утворенням, сформованим відповідно до урядових цілей та потреб. Уважав, що в пореформену добу – 1860-ті рр. – кардинально змінилося соціальне і юридичне становище дворянства як стану, що спричинило найгострішу кризу за всю історію його існування. Олександр Романович–Славатинський був переконаним монархістом. Він автор низки праць з історії державного права, російського дворянства та мемуарів, а також студій, присвячених М. Іванишеву, В. Незабитовському, М. Сперанському та іншим [13; 4, с. 570-580]. Починаючи спогади про прожите життя та академічну діяльність Олександр Васильович

зазначив, що він все частіше згадує своє минуле і саме його спогади підштовхнули науковця писати мемуари. Але писати правдиво та об'єктивно, щоб це було пізнавально і містило матеріал для вивчення тогочасного життя суспільства [1, ч.1. с. 139].

Олександр Романович–Славатинський відзначав, що в мемуарах *«заключається иногда драгоценный материал для психологического изучения людей, для пониманий общественных эволюций. Но для этого необходимо, чтобы мемуары были правдивы и объективны, и чтобы личность их автора не становилась на ходули, охорашиваясь, но скрывалась бы за повествуемыми событиями, простая и чистосердечная»* [1, ч.1. с. 138].

«Не забыть мне до смерти то впечатление, какое на меня произвели чудные пейзажи Киева, и особенно вид величественного здания Университета Св. Владимира, когда мы стали спускаться по Университетскому спуску» [1, ч.1. с. 165], – так описав своє враження від міста майбутній науковець у 1843 р.

У дитинстві Олександр Романович–Славатинський неодноразово бував у Києві. Через проблеми зі здоров'ям він здобував освіту до 12 років не у навчальному закладі, хоч навчався у Києві і жив на квартирі свого вчителя. З його спогадів можна поглянути на місто дитячими очима та вже більш дорослої людини, адже у різному віці ми відчуваємо та сприймаємо міське середовище по-різному.

Автор спогадів згадував, що готелів у Києві майже не було, в основному двори, в одному з таких дворів на Печерську зупинялася родина науковця. Олександр Романович–Славатинський зазначав, що центром міста на той час був Печерськ, а вулиці Нікольська та Московська були кращими вулицями у Києві. На цих вулицях улаштувалися відомі на той час кондитерські Фінке та Бекерса. У Нікольських рядах розташовувалися найкращі магазини, наприклад мануфактурний магазин Бильцева [1, ч.1. с. 166].

Коли науковець писав свої спогади про річку Дніпро, то зазначав, що *«Днепр тогда был полноводней, и этих ужасных мелей, предсказывающих его исчезновение, не было»* [1, ч.1. с. 166]. З цих спогадів можемо зрозуміти, що екологія міста змінювалася у не найкращу сторону.

Науковець пригадував, що Ланцюгового моста ще не побудували, через річку ходили на поромі, який на лівому березі міста підходив до трактиру Рязанова, який був відомий своїм чаєм та маринадами. Київ поступово починав розбудовуватись, але залишалися дерев'яні будівлі. Яскравою будівлею, за словами автора мемуарів, була будівля Другої гімназії, на розі Лютеранської вулиці. Звернув увагу він і на будівлю театру: *«Крещатик оканчивался деревяным балаганом, где помещался театр, и где тепер Европейская гостиница»* [1, ч.1. с. 167].

У цьому театрі Олександр Васильович вперше побачив сцену і був у захваті від вистави «Шельменко-денщик» та балерини Адель, яка виступала в антрактах.

Автор мемуарів пам'ятав як засаджували Бібіковський бульвар (нині – бульвар Тараса Шевченка) тополями та осоками, а закінчувався він біля Володимирівської вулиці, за якої між Університетом Св. Володимира та Мініховим валом, який простягався вздовж Підвальної та Прорізної вулиць, був довгий пустир, де знаходилися дерев'яні комори в яких були інтендантські склади. Ботанічний сад закінчувався тоді Траутфетерівською гіркою за якою був пустир на якому стояли палатки якогось табору. Так виглядав Київ за спогадами науковця у 1843 р.

Цікавими є спогади про тогочасний Університет Св. Володимира. Він описав саму будівлю, як *«прекрасное, грандиозное здание, достойное строительного гения императора Николая»*. Зазначав що при Університеті була церква, анатомічний театр, що знаходився у східній частині університетської будівлі та трупарня [1, ч.1. с. 165].

Про студентів та ставлення до них пригадував: *«Студентами правил оставной гвардейский полковник Сычугов котрому помагали пять суб-инспекторов... ежесдневно педель (наглядач у навчальних закладах) являлся к Савицкому с рапортничкой о студентах его участка: кто из них болен, кто – нашалил, кто – куда-то девался»* [1, ч.1. с. 167-168].

У середині ХІХ ст. кількість студентів була 400-500 осіб, які у свою чергу поділялися на *«казеннокоштных и своекоштных»* (Романович–Славатинський, 1903. Ч. 1. с. 168). *Казеннокоштни студенти* жили на четвертому поверсі, їх Олександр Романович-Славатинський завжди бачив у халатах та кашкетах з довгим чубуком у руках, слабогрудих студентів, які мали проблеми із легенями, селили на другий поверх. Більшість *своекоштных студентів* були синами поміщиків західних та малоросійських губерній і більшою мірою мали достаток, навчалися і титуловані студенти. Були такі студенти, які жили у професорів, щоб пройти університетський курс без роботи, але за це вони платили великі суми грошей.

Про тогочасну студентську моду автор мемуарів писав, що студентської форми тоді не було, в основному одягали широкополі капелюхи, носили російські чумарки та малоросійські свитки. Загалом дух студентства науковець схарактеризував так: *«Студенчество в то время было запечатлено дворянским аристократическим характером: демократические элементы едва проступали»* [1, ч.1. с. 168].

В 11 років в 1843 р. Олександр Романович–Славатинський написав вірш під впливом творчості Тараса Шевченка про місто:

«Прощай, Киев

С крутыми горами,
С злыми врагами...
Швидко я побачу рідну Україну:
Там і люди приязніші,
Земля зеленіша» ... [1, ч.1. с. 169].

У 1844–1850 рр. Олександр Романович–Славатинський навчався в Ніжинській гімназії, після закінчення якої планував вступити на перше відділення філософського факультету і стати філологом, оскільки його улюбленим предметом була історія літератури. Але він не знав давньогрецької мови, яка не викладалася у гімназії, тому змінив свої наміри і 1850 р. вступив до юридичного факультету Університету Св. Володимира в Києві [4, с. 570-573].

Під час навчання в Університеті він всі чотири роки відвідував лекції професорів історико-філологічного факультету – В.Я. Шульгіна, Н.Х. Бунге та П.В. Павлова, про яких дуже тепло згадав у своїх мемуарах. Під впливом лекцій професора Павлова він зацікавився історією російського права та державним правом. Прізвища цих професорів стали заповітними для допитливих студентів середини 50-х років XIX ст. Видатна плеяда професорів – корифеїв Університету Св. Володимира того часу в своїх лекціях розвивала й розширювала кругозір студентів, посилювала їхню любов до науки, спрагу до освіти [7; 8; 9; 10; 11; 12].

О.В. Романович–Славатинський згадував, що справжнє зацікавлення юридичною наукою він виніс із аудиторії професора Павлова, який читав тоді російську історію. П.В. Павлов у своїх поглядах на історію російської держави висував правові питання і робив зі своїх слухачів юристів – шанувальників державного права та історії російського права. Завдячуючи професору Павлову ці предмети стали улюбленими предметами для занять та обговорення для допитливих студентів юридичного факультету [7; 8; 12].

Під впливом професора Павлова Олександр Романович–Славатинський вирішив продовжувати навчання на юридичному факультеті і зайнявся поглибленим вивченням історії права та державним правом: *«Русскую историю, также как и историю русской литературы, мы сначала слушали вместе с физико-математиками. Но, понимая, какое значение может иметь эта наука для юриста, профессор Павлов вошел в совет с предложением, чтобы мы, юристы, слушали русскую историю вместе с филологами в течение четырех лет. Едва ли чьи-нибудь лекции так содействовали умственному развитию, как лекции этого профессора. Он тогда был полон юности, красоты и нравственной чистоты. Для Киева он был тем, чем Грановский для Москвы, Каченовский для Харькова – сеятелем истины и добра. Я очень ценил его лекции, и, кажется, не пропустил ни одной из них за все четыре года. Однако справедливости требует сказать, что он читал нам не столько*

русскую историю, сколько историю всемирной цивилизации. Правда, к русской истории относился его прекрасный курс, который он называл «история науки русской истории», но большая часть его лекций была посвящена выяснению закона взаимности услуг – основного закона, движущего историческими событиями. Он обладал редким даром сжато и ясно выразить суть всякой доктрины, всякой философской системы. Если я, например, вынес из университета понимание Гегеля, то был обязан этому не Неволину или Пилянкевичу, а лекциям профессора Павлова», – згадував Олександр Романович–Славатинський [1, ч.2. с. 619].

«...во время всеобщей болезни молчания он имел гражданское мужество говорить свободное слово. Павлов был близок к Бунге и Шульгину; их связывала общая любовь к науке и просвещению, общие и благие намерения и одинаковые взгляды на существующий порядок вещей» [1, ч.2. с. 620], – споминав Олександр Романович–Славатинський.

У червні 1855 р. Олександр Романович–Славатинський склав іспит на ступінь кандидата прав; захистив кандидатську дисертацію на кафедрі професора Іванишева «О государственных долгах», з 1856 р. розпочав викладацьку діяльність, готувався до здобуття професорського звання [4, с. 575].

Він описав місце свого проживання у Києві в 1856 р. – квартиру з повним утриманням на Єлизаветинській вулиці (нині – вул. Пушкінська) у вдови Габель та згадував що «Отсюда я пошел на мою первую лекцию; сюда приходили поздравлять меня с успехом; здесь была меня лихорадка после треволнений профессорского дебюта» [1, ч.2. с. 619].

Олександр Романович–Славатинський жив у довгій, вузькій кімнаті з трьома вікнами на яких були навалені книжки, які Олександр Васильович взяв у бібліотеці Університету. Із сім'єю вдови Габель він обідав, вони не заважали йому навчатися, дуже добре годували, а оплата була 80 рублів за місяць. У 1857 р. він переїхав на іншу квартиру, яка знаходилась на розі Маріїнсько-Благовіщенської та Кузнечної вулиці (нині – вул. Саксаганського та вул. Антоновича).

У серпні 1859 р. Олександр Романович–Славатинський захистив магістерську дисертацію «Исторический очерк губернского управления в России, от первых преобразований Петра Великого до издания Учреждения о губерниях в 1775 г.» [2].

У 1860 р. Олександр Романович–Славатинський був відряджений на стажування на два роки за кордон, де слухав лекції прусського юриста і політика, професора Берлінського університету Генріха Рудольфа Германа Фрідріха фон Гнейста, німецького юриста, правознавця, професора права Тюбінгенського та Гейдельберзького університетів Роберта фон Моля, офіційного історіографа Пруссії Леопольда фон Ранке, який розробив методологію сучасної історіографії, засновану на архівних джерелах, на

прагненні до історизму, ввів в академічну практику історичні семінари, з яких вийшли багато видатних істориків. Під час стажування Олександр Романович–Славатинський також слухав лекції німецького історика, представника пруської школи німецької історіографії, політика, професора Берлінського університету Йоганна Густава Бернгарда Дройзена та швейцарського юриста, професора Гейдельберзького університету Йоганна Каспара Блюнчлі [4, с. 577-578]. Із серпня 1862 р. Олександр Романович–Славатинський викладав в Університеті Св. Володимира курси європейського та російського державного права, історію російського права. У 1870 р. видав монографію «Дворянство в России от начала XVIII в. до отмены крепостного права» [3], за яку отримав ступінь доктора юридичних наук і мав значну популярність. У вересні 1870 р. був обраний ординарним професором [1, ч. 5. с. 183].

У своїх мемуарах Олександр Романович–Славатинський згадував перебіг польського повстання 1863 р. у Києві: *«Собиралось оружие, созывались повстанцы, из которых формировались то пешие, то конные отряды. Университетский берейтор Ольшанский в своем манеже образовал кавалерийскую школу и, по данному сигналу, выступил во главе ее из Киева»* [1, ч.5. с. 183].

У кінці квітня 1863 р. пролунала звістка, що в околицях Києва йде війна польських повстанців з російськими військами. *«Хорошо помню озадаченного преподавателя римско-католического богословия, ... которому пришлось экзаменовать только нескольких человек, так как другие его слушатели были в бандах»* [1, ч.5. с. 183], – так описав ситуацію Олександр Романович–Славатинський.

Один із студентів пропонував йому виїхати у Бородянку, але той відмовився і згадував, що студента та його товариша сприйняли за польських повстанців і разом з іншими полоненими відправили до Києва. *«Не забыл я и до сих пор этого тяжелого зрелища, когда избитые и израненные польские юноши, которых я недавно видел в своей аудитории, приведены были в Киев и, под эскортом жандармов, отправлены в крепость. Затем не проходило дня, чтобы крестьяне ... не приводили в Киев своих прежних помещиков, изловленных в разных лесах и оврагах»* [1, ч.5. с. 183], – згадував О. Романович–Славатинський.

Щодо ставлення до польських студентів, то науковця обурило те, що в Університеті зачинили католицьку каплицю і перетворили її в зоологічну лабораторію. Також його вразило, що *«... процент поляков-студентов, ограниченный императором Александром II одной пятой общего числа, распространился на фармацевтов и вольных слушателей»* [1, ч.5. с. 184]. Він вважав, що це наносить державі замість користі лише шкоду.

Згадав Олександр Романович–Славатинський і місцевого красномовця Федора Миленького, який у газеті «Киевлянин», як її співробітник, друкував веселі й дотепні нариси на сюжети із місцевого життя та віршований цикл «Альбом мюнхенских профессоров» у якому кумедно описувалися професори

Університету Св. Володимира. Останні були роздратовані в'їдливою пародією і розпочали гоніння на газету, у канцелярію київського генерал – губернатора та редакцію газети стали надходити скарги на фейлетоніста [11].

Це був Федір Ромер, у подальшому відомий російський письменник, поет, публіцист, громадський діяч, педагог, садівник, який у 1855–1860 рр. навчався на історико–філологічному факультеті Університету Св. Володимира в Києві [11]. Федір Ромер теж залишив спогади [5], в яких охарактеризував атмосферу Університету Св. Володимира та моральний кодекс честі студентів того часу, пояснив професійний, просвітницький та педагогічний вплив на студентів талановитих й улюблених професорів всесвітньої історії В.Я. Шульгіна [9; 10]. та російської історії П.В. Павлова [7; 8]. Спогади Федора Ромера допомогли глибше осягнути значення впливу згаданих професорів–просвітників на формування світогляду, людяності, моралі, активної життєвої позиції, культурного рівня багатьом поколінням студентів Університету Св. Володимира [11].

Олександр Васильович Романович–Славатинський згадав про закриття газети «Киевский телеграф» у 1875 р., відтоді газета «Киевлянин» стала єдиною і монопольною газетою у Києві [1, ч.6. с. 506]. Атмосферу та ситуацію у суспільстві в 70-тих рр. ХІХ ст. автор мемуарів відзначив: *«Угрюмые и скептические, они сменили полные веры и надежды шестидесятые годы, когда так легко жилось и так искренно верилось»* [1, ч.6. с. 499].

На питання про міста, які найбільше подобалися вченому, він відповів: *«Нежин, Киев и Гейдельберг – города моей молодости, города моего ученья»* [1, ч.1. с. 197].

Київ посідав значне місце у формуванні особистості науковця та нагадував йому про найкращі часи його життя.

Висновки. Ми встановили, що автобіографічні спогади Олександра Романовича–Славатинського – це цінне джерело для вивчення міського середовища Києва 1843–1884 рр., яке дозволяє простежити сприйняття образу Києва від дитячих до зрілих років автора мемуарів. Проаналізувавши спогади, ми переконалися, що вони написані захоплююче, яскраво, пізнавально, відповідають меті *«щоб це було корисно для майбутніх досліджень»*, яку поставив їхній автор і яку він дотримувався під час написання. Ми виявили, що важливим елементом спогадів є характеристика значущих особистостей, які ґрунтовно вплинули на формування та становлення Олександра Романовича–Славатинського як людини, особистості, дослідника, професіонала, зокрема професорів Університету Св. Володимира Платона Васильовича Павлова, Віталія Яковича Шульгіна, Миколи Християновича Бунге. У спогадах засвідчено реакцію автора – очевидця на перебіг подій польського повстання 1863 р. у Києві. Здійснений нами аналіз спогадів Олександра Романович–Славатинського про Київ 1843–1884 рр.

засвідчив, що Київ обіймав значне місце у його становленні, розвитку, формуванні як людини, особистості, науковця, викладача, та нагадував про найкращі часи його життя.

Его-документи є важливими джерелами для вивчення історії міського середовища. В автобіографії та мемуарах вказується постфактум, розглядають минуле з довгої дистанції, на відміну від синхронних подій щоденників і листів. Его-документи творяться у більш поважному віці, коли людина вже здобула свій життєвий досвід, досягла певних здобутків. Інформація є більш виважена, сформована, прослідковується ставлення автора у різні періоди життя. Его-документи це документи не лише про життя конкретної особи, це документи про життя особи у контексті навколишнього міського середовища, яке у майбутньому стає історією. Адже людина пише не лише про себе, а й про події, які відбуваються навколо неї і про самі події, ставлення до них, атмосферу тогочасного середовища і багато інших факторів які відзначені в его-документах.

Література:

1. Романович–Славатинский, А. (1903). *Моя жизнь и академическая деятельность: 1832–1884 гг.: Воспоминания и заметки: I–III. Вестник Европы*. Кн. 1-6. Кн. 1. 138-198; кн. 3. 168-215; кн. 5. 181-206.
2. Романович–Славатинский, А.В. (1859). *Исторический очерк губернского управления от первых преобразований Петра В. до учреждения губерний в 1775 году*. Киев, 156 с.
3. Романович–Славатинский, А.В. (1870). *Дворянство в России от начала XVIII века до отмены крепостного права*. СПб., 594 с.
4. Романович-Славатинский, А.В. (1884). *Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884) / Составлен и издан под ред. В. С. Иконникова*. Киев: Тип. Ун-та Св. Владимира, 570-580.
5. Ромер, Ф. (1894). По поводу одной книги. *Исторический вестник*. 5. 462-477.
6. Иващенко, В. (2018). Конструювання "життєвого шляху" в автобіографіях українських істориків XIX–початку XX ст. *Історіографічні дослідження в Україні*. 50-65.
7. Тарасенко, О.О. (2015). До становлення школи істориків Університету Св. Володимира: Платон Васильович Павлов. *Науковий журнал парадигма пізнання: гуманітарні питання*. (7(10)). 4-30.
8. Тарасенко, О.О. (2016). Спогади про професора Павлова (школа істориків Університету Св. Володимира). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. (45). 80-85.
9. Тарасенко, О.О. (2016). Спогади про професора Шульгіна (школа істориків Університету Св. Володимира). *Інтелігенція і влада*. 34. 207-223.
10. Тарасенко, О.О. (2017). Штрихи до творчого портрету Віталія Яковича Шульгіна (школа істориків Університету Св. Володимира). *ГРАНІ. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Дніпропетровськ, 20 (11). 5-16.
11. Тарасенко, О.О. (2018). Спогади Федора Ромера про Університет Св. Володимира (школа істориків Університету Св. Володимира). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, 134 (7). 81-86.

12. Тарасенко, О.О. (2017). Викладачі школи істориків Університету Св. Володимира у спогадах сучасників (середина 30-х – початку 60-х років XIX ст.). *Емінак: науковий щоквартальник*, 4(20) (Т.1). 10-27.

13. Ясь О.В. (2012). Романович-Славатинський Олександр Васильович. *Енциклопедія історії України*. http://www.history.org.ua/?termin=Romanovych_Slovatynskij_O

References:

1. Romanovich - Slavatinsky, A. (1903). Moya zhizn' i akademicheskaya deyatelnost': 1832–1884 gg.: Vospominaniya i zametki: I-III [My life and academic activity: 1832 – 1884: Memoirs and notes: I-III]. *Vestnik Yevropy [Bulletin of Europe]*. Book. 1-6. Book. 1. 138-198; book. 3. 168-215; book. 5. 181-206 [in Russian].

2. Romanovich-Slavatinsky, A.V. (1859). Istoricheskiy ocherk gubernskogo upravleniya ot pervykh preobrazovaniy Petra V do uchrezhdeniya guberniy v 1775 godu. [Historical sketch of the provincial administration from the first transformations of Peter V. to the establishment of provinces in 1775]. Kiev, 156 p. [in Russian].

3. Romanovich-Slavatinsky, A.V. (1870). Dvoryanstvo v Rossii ot nachala XVIII veka do otmeny krepostnogo prava [The nobility in Russia from the beginning of the 18th century to the abolition of serfdom]. SPb., 594 p. [in Russian].

4. Romanovich-Slavatinskij A.V. (1884). Biograficheskiy slovar' professorov i prepodavateley Universiteta Sv. Vladimira (1834–1884) [Biographical Dictionary of Professors and Lecturers at the University of St. Vladimir (1834–1884)]. Sostavlen i izdan pod. red. V. S. Ikonnikov. Kiev: Tip. Un-ta Sv. Vladimira [Compiled and published under. ed. V. S. Ikonnikov. Kiev: printing house University of St. Vladimir]. 580–583 [in Russian].

5. Romer, F. (1894). Po povodu odnoy knigi [Concerning a Book]. *Istoricheskiy vestnik [Historical Bulletin]*. 5. 462-477 [in Russian].

6. Ivashchenko, V. (2018). Konstruyuvannya "zhyttyevoho shlyakhu" v avtobiohrafyakh ukrayins'kykh istorykiv XIX – pochatku XX st. [Construction of the "way of life" in the autobiographies of Ukrainian historians of the XIX – early XX centuries]. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini [Historiographical research in Ukraine]*, 50-65 [in Ukrainian].

7. Tarasenko, Olha (2015). Do stanovlennya Shkoly Istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: Platon Vasyl'ovych Pavlov [To the formation of Scientific School of Historians of St. Volodymyr University: Platon Vasylevych Pavlov]. *Naukovyy zhurnal paradyhma piznannya: humanitarni pytannya [Scientific Journal of the Paradigm of Cognition: Humanitarian Issues]*. (7(10)). 4-30 [in Ukrainian].

8. Tarasenko, Olha (2016). Spohady pro profesora Pavlova (Shkola Istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [Memories about professor Pavlov (School of Historians of St. Volodymyr University)]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu [Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhia National University]*. (45). 80-85 [in Ukrainian].

9. Tarasenko, Olha (2016). Spohady pro profesora Shul'hina (Shkola Istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [Memoirs of Professor Shul'gin (School of Historians of St. Volodymyr's University)]. *Intelihentsiya i vlada [Intellectuals and power]*. 34. 207-223 [in Ukrainian].

10. Tarasenko, Olha (2017). Strykhy do tvorchoho portreta Vitaliya Yakovycha Shul'hina (Shkola Istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra) [Strokes to a creative portrait of Vitaliy Yakovych Shul'gin (School of Historians of St. Volodymyr University)]. *HRANI. Naukovo-teoretychnyy ta suspil'no-politychnyy al'manakh. Dnipropetrovs'k [HRANI. Scientific-theoretical and socio-political almanac Dnepropetrovsk]*. 20 (11). 5-16 [in Ukrainian].

11. Tarasenko, Olha (2017). Vykladachi Shkoly Istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra u spohadakh suchasnykiv (seredyna 30-kh – pochatku 60-kh rokiv XIX st.) [*Teachers of School of Historians of St. Volodymyr University in the memoirs of contemporaries (the middle of the 30's – the beginning of the 60's. of the XIX century)*]. Eminak: naukovyy shchokvartal'nyk [*Eminak: scientific quarterly*], 4(20) (T.1). 10-27[in Ukrainian].

12. Tarasenko, Olha (2018). Spohady Fedora Romera pro Universytet Sv. Volodymyra (shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra). [*Memoirs of Fedor Romer about the University of St. Volodymyr (School of Historians of the University of St. Volodymyr)*]. Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' [*Gileya: scientific bulletin. Collection of scientific works*], 134 (7). 81-86 [in Ukrainian].

13. Yas' O.V. (2012). Romanovych-Slavatyns'kyi Oleksandr Vasyl'ovych [*Romanovich-Slavatinsky Alexander Vasilyevich*]. *Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny* [*Encyclopedia of the History of Ukraine*]. http://www.history.org.ua/?termin=Romanovych_Slovatynskyj_O [in Ukrainian].